

УДК 159.943

О. С. Куш

ВЗАЄМОДІЯ МЕХАНІЗМІВ ПРАКСИСУ З ТВОРЧИМ МИСЛЕННЯМ В ПРОДУКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено особливості взаємодії зовнішньої і внутрішньої діяльності (миследіяльність) особистості: творчого мислення і праксису. Розглянуто праксис як форму активності людини, що складається із: психофізіологічного механізму; психофізіологічних органів, домінанти. Спрямовано увагу на морфологічну подібність структур праксису, продуктивного мислення і творчості, що відображається в їх атрибутивній трійності. З'ясовано особливості взаємодії механізмів праксису та творчого мислення в контексті продуктивної діяльності особистості.

Ключові слова: багатовимірна структура творчості; праксис; продуктивна діяльність; творче мислення; творчість.

Науковою проблемою, про яку йдеться в даній статті, є теоретичне обґрунтування особливостей взаємодії особистісно-процесуальної моделі творчого мислення та праксису як основи продуктивної професійної діяльності особистості з використанням положень теорії стратегіальної організації творчого процесу. Така взаємодія представлена з урахуванням взаємозалежності двох характерних процесів при їх одночасному розгортанні в ході діяльності: пізнання, як процесуальної характеристики миследіяльності та власне діяльності, як особистісної характеристики. При розгляді проблеми виникає утруднення у відображенні співвідношення складових понять, тому, що процесуальні властивості мислення є характеристиками внутрішнього плану, тоді як результати діяльності — це характеристика зовнішнього плану.

Теоретичне та практичне значення вирішення вказаної наукової проблеми полягає у тому, що маючи чітке уявлення про психологічні особливості взаємодії механізмів праксису та творчого мислення, як основи продуктивної діяльності особистості, можна зробити вибір ефективних форм та засобів активізації творчості в різних розвиваючих освітніх технологіях.

Завданнями статті є здійснити теоретичний аналіз концептуальних підходів,

визначити психологічну структуру механізмів творчого мислення, праксису, творчості особистості, з'ясувати особливості їх взаємообумовленості та взаємозалежності, що розглядається як система взаємодії і інтегративного співіснування трьох підсистем: особистості, діяльності і свідомості.

Здійснюючи аналіз теоретичних і емпіричних досліджень з проблеми, було з'ясовано, що зовнішня і внутрішня (миследіяльність) діяльність особистості — взаємопов'язані процеси складного психологічного змісту (Виготський Л. С., 1996; Костюк Г. С., 1988; Леонтьєв О. М., 2001; Максименко С. Д., 2006; Рубінштейн С. Л., 1999, та ін.). Це дає можливість поєднати процеси пізнання і діяльності в єдиний психологічний механізм творчості та побудувати його багатовимірну структуру як взаємодію зовнішніх (інтерпсихічних) і внутрішніх (інтрапсихічних) умов діяльності особистості. В контексті проведених автором досліджень (Куш О. С., 2013) слід зазначити те, що оскільки атрибутом творчої особистості є продуктивна миследіяльність, то подальшим важливим етапом вивчення є з'ясування теоретичної моделі психомоторних дій творчої діяльності, праксису, що дозволило б поєднати процесуальний і особистісний аспекти психологічної характеристики творчості в єдиний багатовимірний механізм.

Ми дійшли висновку, що обов'язковою, поєднуючою ланкою між зовнішніми і внутрішніми проявами творчої діяльності, між творчим мисленням і творчою діяльністю, її морфологічною основою є праксис людини. В якості теоретико-методологічного обґрунтування такого припущення використано діахронічну модель психофізіологічного механізму праксису людини, яка описана В. В. Клименком (Клименко В. В., 2013).

До сьогодні праксис залишається переважно засобом створення предметів – матеріальних носіїв духовності: живописних полотен, скульптур, тощо. З посиленням уваги дослідників до вивчення процесів праксичної активності він набуває все виразніших прикмет як засобу у творчому процесі. Дослідження, проведені В. В. Клименком: механізмів психомоторики, вікового розвитку обдарованих дітей, психології творчості, способів вимірювання стану готовності до творчості, тощо (Клименко В. В., 2013, с. 6) свідчать про те, що праксис і психомоторні дії – «живі» морфологічні органи людини. Діючи, вона розгортає свої рухи, думки, образи, почуття та психомоторику у часі і долає опір біодинаміки рухів та руйнівних впливів ситуації. Праксис, як морфологічна основа існує в момент розв'язання задач, відображається у почуваннях (образах і мотивах) живих рухів і змін предмета дій і «згортається» до природної постави тіла людини. Праксис (від грец. – дія, справа, діло) – здатність людини виконувати завчені чи імпровізовані рухи думки, почуттів, уяви та психомоторики у певній послідовності, що приводять до досягнення наміченої мети.

Дослідження психофізіологічних механізмів праксису людини виходили із низки концепцій: І. М. Сеченова (Сеченов І. М., 1952) про почуттєві снаряди, «очне щупало»; О. О. Ухтомського (Ухтомський О. О., 1950) про функціональні мозкові органи й доміанти; М. О. Бернштейна (Бернштейн М. О., 1966) про психологію і фізіологію активності;

С. Д. Максименка (Максименко С. Д., 2013) про психологічну концепцію нужди, структури особистості, її становлення та здійснення. Отже, праксис як форма активності людини, складається із: 1) психофізіологічного механізму; 2) психофізіологічних органів, що здатні змінювати один одного як у калейдоскопі в кожен момент залежно від цілей і задач дії; 3) доміанти, яка прагне до єдиновладдя, пригнічуючи альтернативні, збудження, акумулює в собі споріднені форми енергії та інформації звідусіль.

У теорії психічного відображення існує положення, що мірою адекватності інформації про систему рухів думки, почуттів та уяви, дій є відповідність результатів дії меті або бажанню, побудованих на її інформації. Важливим для розуміння регуляторної функції інформації є твердження: а) інформація – це позначення змісту, отриманого з довкілля; б) міра усунення невизначеності відображеного предмета; в) регулювання й оцінювання дії та її продуктів: результати дії передбачаються ще до її початку на основі прогностичної інформації. Механізм праксису – це сукупність психофізіологічних органів, порядок, зумовлений правильним розташуванням та взаємним їх зв'язком, об'єднаних за спільною метою в єдність дій і з одним механізмом.

Усі три психофізіологічні механізми праксису, складаючи органічну цілісність, працюють практично одночасно. Вони переживають зародження, становлення та здійснення, або за несприятливих умов життя, занепадають. Але, стаючи доміантним, допоміжним або фоновим у механізмі, всі три використовуються за різними притаманними їм призначеннями (Клименко В. В., 2013, с.8). Складові механізму праксису здатні поперемінно функціонувати: домінуючою, допоміжною чи фоновією активністю, що і забезпечує йому універсальність.

Таким чином спостерігається певна залежність між троїчністю праксису і

мислення. Троїчність праксису відображає в собі троїчність мислення, а саме відображає особливості функцій мислення як процесів рефлексії, що забезпечуються психофізіологічним механізмом праксису; компарацію, яка забезпечується впливом домінанти, яка прагне до єдиновладдя, пригнічуючи альтернативні; «тягне» на себе споріднені форми енергії та інформації звідусіль; конекзистенцію, яка забезпечується діяльністю психофізіологічних органів, що здатні змінювати один одного залежно від цілей і задач дії. Психофізіологічний механізм праксису це – потенції власне психіки: мислення, почуття та уява; і тіла: психомоторика та енергопотенціал працюють разом: кінець дії одного є продовженням активності іншого, у психомоторному втіленні задуму людина зароджується у новій якості. Вирішенням задач і суперечностей між психофізіологічними механізмами людина чинить несподіване, незвичайне: відкриття, винахід або художній образ. При невизначеній, мінливій кількості потенційних механізмів в організмі і кожній окремій миті, єдність дії утворюється із безлічі можливих і виявляється та, що перебуває в стані готовності до тієї чи іншої роботи. Домінуюча в цій миті робота є фактором, 1) утворюючим єдність дії і 2) однозначно діючого механізму. Таким чином, дія, робота – фактори утворення єдності дії організму людини, механізм, що має безліч векторів дій – забезпечує єдність дії. Однак трапляється і таке: у діяльному стані із безлічі векторів дії в механізмі виділяється і набирає сил з-поміж інших один орган, а людині від цього стає усе складніше і сутужніше вирішувати простенькі задачі (Клименко В. В., 2013). Окремі органи «заважають один одному» у рішенні задач. Взаємні «перешкоди» складають дисгармонійну єдність дії не зі всієї безлічі механізмів, а з одного чи двох домінуючих, котрі активність всіх інших придушують. Застарілі «перешкоди» – інтерференції приводять до спеціалізації

руйнівного механізму і він перестає бути універсальним.

Будуючи шкалу праксичної активності, можна отримати ряд градуйованих станів у діапазоні «апраксія – стан натхнення у праксисі». Нульові пізнавальні стани – втрати праксису людини, до яких відносять: «кінетична апраксія» – нездатність виконувати довільні рухи; «ідеомоторна апраксія» – нездатність виконувати окремий складний рух; «амнестична апраксія» – нездатність виконувати послідовні дії за чийм-небудь проханням; «конструктивної апраксії» – нездатність малювати або конструювати предмети з різних елементів; зустрічаються й прояви «практогнозії» – поєднання апраксії і агнозії – порушення процесів упізнання предметів; і стан «мисленної агнозії» – хибне упізнання або розуміння предметів чи символів. На підставі такої шкальної оцінки праксичної активності можна виокремити різні рівні продуктивної (професійної) діяльності, а саме рутинна робота, гарна робота, творча робота. Рутинна робота – консерватизм, косність, слідування шаблону тощо – зовнішня, а внутрішня психологічна картина – відсутність почуття нового, боязнь змін, невпевненість, недовіра собі з множиною симптомів астенічних станів. Гарна робота утворює позитивні якості або властивості у предметі, заслуговує схвалення, цілком відповідає вимогам, сприяє успіху. Творча робота – це процес виявлення у невідомому нових якостей або властивостей і створення на їх підставі оригінальних і самодостатніх виробів – відкриттів, винаходів і художніх творів. Вона супроводжується натхненням – вилученням енергії та інформації, прихованих у задачі і вкладанням їх у вироби, які набувають нових якостей духовності. Таким чином, психологічні особливості взаємодії механізмів праксису та творчого мислення як основи продуктивної діяльності особистості полягають у їх взаємообумовленості та взаємозалежності.

В контексті даної статті, коли ми ведемо розмову про дослідження творчості, творчої діяльності в цілому, цілком доречно вказати на положення теорії стратегіальної організації творчого процесу (Моляко В. О., 2007). Керуючись цими принципами, структура творчого процесу є багатовимірною, включає такі істотно важливі складові як оцінювання, еталонування, розуміння, формування гіпотези, проекту, апробація нового продукту у відповідності з потрібними функціями, а в подальшому мова вже може йти про впровадження нового продукту у відповідну «нішу», або додавання його до вже існуючих. Парадигма стратегіальної організації творчих процесів, конкретних процесів творчої діяльності передбачає такі цілеспрямовані дії, які дозволяють: актуалізувати наявні знання, які потрібні для розуміння нової задачі; спрямувати пошук проекту рішення; винайти «поточні технології» рішення; застосувати ці технології в умовах нової задачі; оцінити досягнуте рішення. Вказана парадигма дозволяє говорити про творчу особистість як про таку, яка володіє стратегіями вирішення нових завдань, що реалізує ці стратегії, здатна внести відповідні зміни у свою діяльність залежно від конкретних умов і власних можливостей. За цими характеристиками фактично можна виокремити три основні складові особистості як цілісної системи, а саме її інтелектуальні, вольові, емоційні якості, які об'єднані творчими здібностями (Моляко В. О., 2007, с. 366).

Здійснюючи системну характеристику взаємодії особистості і оточуючого середовища, ми дійшли висновку, що психологічні особливості взаємообумовленості та взаємозалежності механізмів праксису та творчого мислення екстраполюються в її продуктивній діяльності, обумовлюють її багатовимірну характеристику.

Подальше експериментальне дослідження взаємозалежності певних компонентів структури психологічного меха-

нізму творчого мислення та праксису дозволить прослідкувати більш глибоко їх взаємодію з метою оптимізації розвитку творчості особистості, обґрунтувати впровадження спеціальних розвивальних засобів в практику освітніх технологій.

Література

1. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. — М., 1966. — 349 с.
2. Клименко В. В. Психофизиологические механизмы праксиса людини: монографія/ В. В. Клименко. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. — 640 с.
3. Куш О. С. Психологическая структура творческого мышления/ Олександр Сергійович Куш // Актуальні проблеми психології : зб.наук.праць / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. — т.ХІ, Соціальна психологія. — Вип.6, — Книга 1. — С.493-501.
4. Максименко С. Д. Психологія учіння: генетико-моделюючий підхід. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. — 592 с.
5. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / Валентин Алексеевич Моляко. — К.: «Освіта України», 2007. — 388 с.
6. Сеченов И. М. Элементы мысли // Избр. произвед.: физиология и психология. — М., 1952. — Т.1. — С.272 — 427.
7. Ухтомский А. А. Учение о доминанте // Собр.соч.—Т.1.— Л., 1950.—330 с.

А. С. Куш

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕХАНИЗМОВ ПРАКСИСА С ТВОРЧЕСКИМ МЫШЛЕНИЕМ В ПРОДУКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИЧНОСТИ

В статье отражены особенности взаимодействия внешней и внутренней деятельности (мыследеятельность) личности: творческого мышления и праксиса. Рассмотрено праксис как форму активности человека, которая состоит из: психофизиологического механизма; психофизиологических органов, доминанты. Направлено внимание на морфологическое сходство структур праксиса, продуктивного мышления и творчества, что от-

ражається в їх атрибутивній трійності. Вияснені особливості взаємодіяння механізмів праксису і творчого мислення в контексті продуктивної діяльності особистості.

Ключевые слова: многомерная структура творчества; праксис; продуктивная деятельность; творческое мышление; творчество.

A. Kushch

THE INTERACTION OF THE MECHANISMS OF PRAXIS WITH THE CREATIVE THINKING IN THE PRODUCTIVE ACTIVITIES OF PERSONALITY

The article describes the peculiarities of the interaction between external and internal activities (thought-activity) personality: the creative thinking and praxis. Considered praxis as a form of human activity, which consists of: psychophysiological mechanism; psychophysiological bodies, dominant; the structure of creative thinking, which includes reflection, comparison, coexistence. Considered the structure of the personality as an integrated system, namely, its intelligent, strong-willed, эмоциональные quality. Focus on morphological similarity structures praxis, productive thinking and creativity, which is reflected in their attribute of the trinity. To clarify the peculiarities of interaction mechanisms of praxis and creative thinking in the context of the productive activity of the person. Implemented a system characteristic of the interaction of a person and the environment, concluded that the psychological peculiarities of interrelation and interdependence of mechanisms of praxis and creative thinking extrapolated in its productive activities, determine its multidimensional characteristic.

Keywords: creative thinking; creativity; multidimensional structure of the creation; praxis; productive activities.

Рецензенти:

Поясок Т. Б. — д. пед. н., проф.,
Білоус Р. М. — к. психол. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2013